

ԱՐԱՐԱՏ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԵՏՄԵԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԵԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԵԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

ԹԻՒ Է. — ՇՐՋԱՆ Ը.

1875

ՏԱՐԻ Ը. — ՅՈՒՆԻՍ 54

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ ամսագրոյս անցեալ է. ըր
թուոյ (Մայիսի) Ս. — Եհաննէս Բէկեան
բաժնին մէջ յերես 199՝ հրատարա-
կուեցաւ Կ. Պօլսոյ Յունաց Ս. Պատրի-
արքի մի բանախօսութեան պատճէնը,
զոր նորին սրբութիւն բարեպառեհ ա-
ռիթ ունեցած եւ արտասանած էր Կ.
Պօլսոյ Հայոց Պատրիարքական Աւագ Ե-
կեղեցւոյ մէջ, եւ ուշադիր ընթերցողը
անշուշտ նկատեցին յիշեալ ատենա-
խօսութեան բովանդակած բուն ի-
մաստները եւ մաղթանօք արտաբերած
էջը:

Ատենախօսութիւնը նախապատրաս-
տուած կերելի իսկ արտայայտուած
միաբը նոր չէ՝ թէ եւ ջանք եղած է՝ զի
իբր թէ այլ իմն նորարծարծ սէր ի
սրտէ եւ անկեղծ ոգւոյ զգացմունք մը-
շակած երեւի եւ քարոզէ, եւ իւր
նախնեաց նպատակին արձագանք լի-
նէն՝ ինքն եւս խոստովանած է ասե-

լով՝ «Հարքն մեր խիստ փափաքեցան՝
բայց չարժանացան», «Հեռեւարար՝
խնդիրն շատ պարզ կշռափութի՝ թէ
ինչ է նորա մաղթանօք ըզձացած բուն
նպատակը:

Թէպէտ Հայք ի հնումն եւ մինչեւ
ցարդ՝ քանի որ արտաքին հզօր՝ եւ ըստ
բերմանց ժամանակաց՝ ակրապետող
իշխանութեանց ճնշումներէն ազատ
մնացած են, երբէք ոչ մեծ նշա-
նակութիւն եւ ոչ արժէք տուած են՝
եւ ոչ այսուհետեւ եւս կրան, զի ինչ-
պէս Հռովմէական՝ նոյնպէս Յունական
եկեղեցիներէն՝ Հայաստանեայց եկեղե-
ցւոյ կրօնի՝ հաւատոյ եւ դաւանու-
թեանց նկատմամբ յաւէտ Բարե Վայս-
թիւն ակնկալեն՝ լսեն եւ այնպէս յար-
գեն եւ պաշտեն իւրեանց Քրիստ. կրօ-
նը, սակայն միշտ քննած են՝ կրքննեն
եւ պէտք է որ քննեն իմանալոյ համար
թէ, երբ՝ զոր օրինակ՝ Յայնք, մերթ
մասնաւոր եղանակօք եւ երբեմն հրա-
պարակաւ կճանայեն եւ կխոստովանին՝
որ Հայոց եկեղեցին եւս թէ՛ Տէր, թէ՛ հաւատ
եւ թէ՛ Վերաբնութիւն պաշտօղ ընդհանրու-
կան՝ Մի՛ Սուրբ եւ Առաքելական եկե-

ղեցւոյ անդամ է՝ կամ նորա մի մասը կկազմէ՝ զնոյն կդաւանի եւ կպաշտէ, ուրեմն այլ եւս ի՞նչ կնճիռ կայ եւ ի՞նչ են այն խնդիրներ՝ զորս ժամանակաց բերումն արտագրեց եւ ելիւ՝ «ոչ եկեղեցիքը միմեանց դէմ՝ զինեց անհնարին ատելութեամբք եւ հակակրութեամբք:

Յոյնք կխոստովանին՝ որ Հայաստանեայց եկեղեցին ի նախնումն՝ Յունական եկեղեցւոյ հետ եւս ի կրօնականս միաբան՝ համամիտ եւ սերտ կապակցութիւն ունէր, հետեւաբար յայնժամ՝ ուղղափառ եւ հաւատարիմ աւանդապահ հճանաչուէր՝ իսկ արդ ի՞նչ պատճառ կայ՝ որ նախնականին հակառակը կնկատուի, ուստի կիսութան եւ միշտ մի եւ նոյն արձագանքը կտան մաղթանօք իղձ յայտնելով՝ համաձայն ինչ-ինչ մշակելոյ եւ պատրաստելոյ համար:

Բայց զեւ նպատակը չքննած՝ նախ եւ յառաջ տեսնեմք թէ՝ ի՞նչ կնշանակէ զՀայկական եկեղեցին ի նախնումն եւ ի ներկայումս տարբեր տարբեր վիճակի ենթարկեալ տեսանելոյ ջանալ, եւ ի հնումն ընդ Յունականին մի եւ համամիտ՝ իսկ ի ներկայումս ոչ — մի եւ անհամամիտ ցուցանել:

Խնդիրն հաւատոյ էական մասանց զերայ պիտի լինի: Ըստ որում՝ ինչպէս որ առաքելական դարում ամեն եկեղեցեաց մէջ կային՝ որք առաքելական գործոց եւ գրութեանց մէջ բացորոշ եւ շատ պարզ կաւանդուին, նոյնպէս Հայոց եւ Յունաց երկու «ոչ եկեղեցեաց» մէջ եւս շարունակաբար ըստ ծիսից եւ արարողութեանց բաւական եւ մեծ

տարբերութիւնք կային եւ ցարգ կան՝ զորս ոչ որ համարձակի եւ ի՞նչ հարկ կայ ժխտել:

Հաւատոյ էական մասունքք ի Քրիստոսէ եւ յԱռաքելոցն աւանդուած էին եւ կդաւանէր Քրիստ. եկեղեցին առաջին դարերում ամենայն պարզութեամբ: Եկեղեցւոյ եւ ոչ մի մասն իրաւունք ունէր եւ պիտի ունենար հաւատոյ էական մասանց մէջ նոր խնդիրներ յարուցանել եւ յուզել. եւ ցորչափ առաքելական աւանդութեանց եւ վարդապետութեանց ջերմեռանդ հաւատարմութիւն եւ պաշտօն կնոսիրէր ընդհանուր եկեղեցին, չնայելով որ զանազան եւ տարբեր ազգերէն կբաղկանար եւ նոցա մէջ քաղաքական տարբեր պայմաններ եւ շահեր եւս կային, բայց եւ այնպէս՝ նոքօք կազմեալ Ընդհ. եկեղեցւոյ մէջ միութիւնն եւ համամտութիւնն եւս կատարեալ էր եւ կթագաւորէր, ընդ որս էր նա եւ Հայոց եւ Յունաց երկու «ոչ եկեղեցեաց» մէջ՝ որ եւ առ առաւելն՝ ցշխնգերորդ դար տեսեց:

Իսկ Հինգերորդ դարէն սկսեալ՝ երբ հաւատոյ էական մասանց մէջ նոր եւ օտար խնդիրներ յուզուեցան եւ յաճախեցին, միութիւնը եւ համամտութիւնը հետզհետէ խանգարեցաւ եւ ծանրածանր կերպարաններ եւ ընդհանրապէս խարութիւններ մտան եկեղեցւոյ մէջ:

Բայց սակայն մի էր նոր, նոր խնդիրներ յուզողն եւ կրօնական խնդրոց ներքեւ քաղաքական նպատակներ պատրուակողն:

Հայոց եկեղեցին էր — Բաւ եւ երբէք:

24° որ գլխաւորապէս Յոյնք կամ Յունաց եկեղեցին էր, որով եկեղեցւոյ միութեան եւ համամոութեան մէջ նոր եւ բժախնդիր՝ չասեմ՝ զբախնդիր՝ կամ թէ՛ վիճաբանական քննութիւնք եւ տեսութիւններ անելով եւ զայնս հաւատոյ էական մասանց կարգը դասել նկրտելով՝ սնտոի վէճեր ծագեցան, միութիւնք քակտեցաւ եւ համամոութիւնք անհամամոութեան փոխարկւեցաւ։

Ուրեմն Յունաց եկեղեցին նոր եւ աւելորդ խնդիրներ յուղելով՝ ինքն երկպառակութեան եւ յուզմանց նախապատճառ եղաւ եւ տեղի տուաւ, հետեւաբար ինքնին յինչ ինչ իրս դաւանութեանց եւ վարդապետութեանց եւն. հեռացաւ եկեղեցւոյ նախնական պարզ վիճակէն՝ իսկ Հայոց եկեղեցին աւելի քան զնա եւ զայսն՝ հաստատուն մնաց իւր նախնական վիճակին մէջ՝ ինչպէս ցարդ եւս ամենաջերմեռանդ հաւատարմութեամբ եւ նախանձախնդիր աւանդապահութեամբ կ'յարատեւէ եւ Աստուծով ցաւ խտանս պիտի յարատեւէ ի նմին։

— Ուստի՝ եթէ բարեմաղթել հարկ կը լինի՝ զայն պէտք չէ՛ վերուզդնլ առ Աստուած իւրեանց (յունաց) եկեղեցւոյ նկատմամբ՝ նախնական պարզ վիճակին վերագառնալոյ համար։

Սակայն Յունաց Պատրիարքին տրտայայտած միաբը եւ իզձը այս կէտի վերայ չէ եւ չկրնար լինել, վասն որոյ փնտռեմք եւ քննեմք բուն նպատակը։

Յունաց Ս. Պատրիարքին հետեւեալ խօսքը. հակառական չէ՛ եթէ արգարեւ

Յունականէն թարգմանուածը ճշդութեամբ եղած է, երբ կասէ, թէ՛ «Հայկական եկեղեցին կկառակցի մերայնոյն հետ ոչ միայն նախնի պատմութեամբ (°) եւ հոգեւոր յարաբերութեամբ, այլ նաեւ ժամանակային դիպուածոց եւ պատահարաց նոյնութեամբն (°)», եւ շարունակելով հետեւեալ աւելի պարզ խօսուածքը՝ բուն նպատակը կմանէ՝ երբ կասէ, զի՝ «փոխադարձաբար նուիրական եւ անհրաժեշտ պարտականութիւն ունիմք երկաքանչիւրս՝ երկու քոյր եկեղեցեաց բարեկամական յարաբերութիւնները մշակելու, եւ ամենայն մտերմութեամբ՝ նոցա մաղթել եւ ըզյայի համարումն» — «Ինչպէս պատրաստելու վասն զի՝ թէ եւ ստոյգ է թէ՛ «Ու է Դիւ Գիւրել ԳԺԱՍ Ե ԳԺԱՄԱՆԻԱ՝ «Դիւ Լայր Եր Դիւրմ Ի խանութեան՝ «սակայն ոչ սակաւ անդիմաբանելի է «մեր գործակցութեանց անհրաժեշտ «ըլլան ԸՆԻ ՀՈՒՊ ՅԱԶՈՂՈՒԹԵԱՆ «ԳՈՐԾԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՈՐՈՒՄ ՀԱՐՔՆ «ՄԵՐԻՍ ՍՏՓԱՓԱՔԵՑԱՆ՝ ԲԱՅՅ «ԶԱՐԺԱՆԱՅԱՆ» : Եւ դարձեալ թէ՛ «Յարատեւենք ուրեմն, սիրելիք՝ «յարաբերեմք երկառանդաբար բառաւոր «միջին մաղեալ խոյնարաները եւ փոխաբար «եկեղեցական Ինքնութեան մանապարհն հարբելու» :

Մեր Ազգային եւ եկեղեցական պատմութեանց տեղեակ եւ հմուտ եղողներն կիմանան անշուշտ եւ կմտաբերեն՝ թէ այն հարցն՝ — որոյ կակնարկէ Յունաց Ս. Պատրիարքն՝ ինչպէս որ աւելի եւս իր բռնաց հարց կամ նախնեաց

ուղղուած պիտի լինի իւր միտքն — ի՞նչ բանի փափաքած են՝ կամ նոցա փափաքներն ի՞նչ էին եւ որքան կրճգնէին եւ բազմակերպ միջոցներ կհնարէին ակնարկեալ նպատակին հասանելոյ համար, զորս կանխաւ ուրիշ յօդուածոց մէջ յիշելոյ եւ բացատրելոյ քանիցս բարեպատեհ առիթ ունեցած լինելով՝ աստ մանրամասնել աւելորդ կը համարուիմք, հետեւաբար հեշտ կիմացուի ԳՈՐԾԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆին նշանակութիւնը եւ արժէքը — Խաբուսիկ յոյս:

Իսկ արդ, գրեթէ մի եւ նոյն գրութեան եւ վիճակի մէջ կգտնուին Յոյներն եւս՝ ինչ գրութեան եւ վիճակի մէջ որ կգտնուիմք մեք Հայերս, հետեւաբար համանման ճակատագրի վճիռը կը կրեն, զոր նա եւ նորին Սրբութիւն քաջ գիտնալով կ'ոտոտովանի, որ եւ հետեւեալ խօսքին մէջ պարզապէս կը ջափուի՝ երբ « Սղութան Ապտ - իւլ - Աղիզ խան արքային մերոյ (թո՛րքիոյ) հովանաւորութեանը ներքեւ, զարգանալոյ համար եղբայրական սիրոյ պէտքը կը յիշէ: Աւրեմն ի՞նչ նշանակութիւն ունի ներկայ վիճակի մէջ անգամ Յունաց Ս. Աստրիաբքին գործածած լեզուն եւ յայտնած միտքը, որ եթէ նոցա հզօր դիրք ունեցած ժամանակ անգամ յայն Բաղթաւայ յանապախէ էր, այժմ եւ այն այսպիսի ժամանակի՝ եւ ժողովրդեան հեազհետէ՝ աւելի եւ ընդհանրապէս զարգացած միջոցում արձագանք պիտի գտանէ եւ կարեւորութիւն ստանայ:

Այս մեծ կարօտութիւն կայ եւ պէտք է երկու քոյր Եկեղեցիք եւ երկու Սգգեր միանան ոչ թէ ի կրօնականս եւ

ի հաւատոս, այլ յաւէտ եւ միշտ յեղբայրական եւ ընկերասիրական եռանդ եւ ի սէր միութեան, որ եւ քանի՜ առաւել գեղեցիկ եւ բազմարդիւն հետեւանք կունենայ երկու կողմանց ազգային գործոց մէջ՝ եթէ արդարեւ անկեղծ ոգւով եւ պարզ Քրիստոնէական եղբայրսիրութեամբ լինի: Ապա թէ ոչ, այն միութեան նպատակը ուրիշ կերպ իմանալոյ ի՞նչ հարկ եւ կարօտութիւն կայ, եւ զրախօսութենէ աւելի ի՞նչ նշանակութիւն կը ստանայ:

Ի զո՛ւր են եւ գրեթէ միշտ զառանցանք եւ երազայուղութիւն է այնպիսի միտք տածել՝ եւ արտասանելն անգամ ոչ սակաւ նախատինք կարգիւնաւորէ արտասանողի համար, մանաւանդ արդէն փորձով ջօշափելով՝ յոյն հայերն եւս իւրեանց ազգայից աւանգած պիտի լինին իւրեանց անտեղի եւ զրաջան վատտակոց ազարդիւնաւորութիւնքը եւ զառն հետեւանքները, եւ ինչ հարկ ի ներկայիս եւս սոյնպիսի մտքեր կրել՝ ծամծմել եւ հրապարակել: Իսկ եթէ նըպատակն լոկ եղբայրսիրական է, ուրեմն ի՞նչ հարկ կայ եւ այն ի՞նչ խոչնդոտներ են՝ զորս բառնալոյ ջանամք, եւ այն պարզ նպատակին առջեւ ի՞նչ արգելք կրնայ պատահիլ կամ կարէ ելնել՝ եթէ կրօնական դադանի եւ տարբեր նպատակ չկայ՝ կամ թէ ժրլարար եկեղեցական թիւնը՝ պարզապէս երկու եկեղեցիքը ի մի ձուլելոյ ջանից եւ արգեանց չպիտի յանգի:

Քանի որ կընդունիմք՝ զի մի է Քրիստոնէական ընդհանուր՝ մի՛ առաքելական սուրբ Եկեղեցւոյ Առաջնորդ եւ

եւ Հիմնադիր՝ եւ այն Տէր Յիսուս Քրիստոսն է՝ եւ ցորչափ կհաւատամք՝ որ մի եւ նոյն Եկեղեցին Քրիստոսի կղաւանի եւ կալաշտէ մի եւ նոյն Տէրը՝ մի եւ նոյն Հաւատը՝ եւ մի եւ նոյն Մկրտութիւնը՝ ուրեմն իմի Քրիստոս կեդրոնացեալ Եկեղեցւոյն համար հարկ չկայ ժողովուրդ եկեղեցական Տեղապարհ հարկութեոյ՝ որովհետեւ դաւանածն մի ուրիշ կամ մի տարբեր տէր՝ ուրիշ հաւատ եւ ուրիշ մկրտութիւն չէ՝ հետեւաբար եւ ոչ Քրիստ. Եկեղեցւոյ ամբողջութեան մէջ ըստ հաւատոյ էական եւ նախնական դասանց բաժանումն կայ։

Ապա թէ ոչ՝ կնշանակէ որ՝ հաղթելէ եւ լիցալի համահայտութեան եւ հայտնութեան մի այլ գաղտնի նպատակ կայ՝ եւ սորա համար պիտի լինի Յունական Ս. Պատրիարքի ակնարկածն եւ ընդ հոգ յաջողութեան բաղձացածն։ Եւ եթէ այսպիսի նպատակ ունի, եւ սորա համար սէր եւ միութիւն կիսողքէ եւ կբարեմաղթէ, արգահատանօք կկարեկցիմք նորա վերայ եւ կափսոսամք յանձն առած ձանձրանաց, որով իւր անձը ոչ միայն անհանգիստ կանէ, այլ եւ սիրտը կմաշէ. իսկ եթէ չափազանց եռանդ ունի եւ վառուած է տարապայման ինչ միութեան անձկանօք, ընդէր Պուլղարաց աղգին չգիմեր եւ նոցա մէջ փորձ չփորձեր եւ չքարոզեր այս բեկեղեցի Տեղապարհ քանի՞ որ սոքա գեռ նոր բաժանեցան ի Յունաց, եւ այն սակաւամեայ բաժանումը ոչ միայն բարոյապէս՝ այլ նաեւ նիւթականապէս մեծ վնաս եւ հարստութիւն Յունաց, ուրեմն իրօք երբեմն իւր Եկեղեցւոյ եւ իշխանութեան հպատակ եւ

Ժողովուրդ եղող Պուլղարը*) չկարողանալով շահել եւ յակամայից բռնադատուելով եւ թողնելով բաժանուիլ՝ այժմ Յունաց Ս. Պատրիարքն ի՞նչ նպատակ ունի՝ ի՞նչ առիթ զգաց՝ կամ յունմէ՞ թելադրուեցաւ՝ որ հայտնաբերէ համար՝ Առաքելական յատուկ Եկեղեցի, ինքնուրոյնութիւն, անկախ գոյութիւն եւ կաղժութիւն եւլն. ունեցող Հայոց դիմելոյ նեղութիւնը կը քաշէ։

Բայց եթէ այսպիսի սնտուի յոյսեր մի կողմ դնելով, Յոյնք եւ յունաց Ս. Պատրիարքն աշխատին եւ ջանան Հայոց հետ բաղձացեալ համահայտութեան եւ հայտնութեան ինչպէս որ արժան եւ պէտք է՝ արդարեւ սիրալից եւ փոքրամեծ յարաբերութեան մէջ փոքրեւ եւ զայնս մշակելոյ գուն գործել, սորա համար ոչ մի ժամանակ՝ ոչ խոշնգոտ եւ ոչ կնճիռ կայ՝ եւ այն մանաւանդ Հայոց կողմանէ, եւ Յոյնք եւ Հայք յաւէտ պարտաւոր եւ կարօտ են արդարեւ սիրալից յարաբերութեան մէջ միութեան եւ համամիտութեան՝ Քրիստոնէական եղբայրսիրութեան իրական եւ պարզ նշանակութեամբ, եւ այսպէս երկուց ազգաց ներքին գործերը յաւէտ ի բարին եւ յօգտակարն առաջնորդել եւ արգիւնաւորել։ Եւ պէտք է քաջ գիտնալ եւ կրշուել՝ որ այսպիսի հայտնութեան ժամանակ կարեւոր եւ անհրաժեշտ է։ (**)

(*) Ինչպէս նա եւ Պուլղարաց նման եւ նախ քան զՊուլղարս արթնցող եւ բաժանուող ուրիշ ազգերը։

(**) Եւ արդարեւ ուրիշ տեսակ հայտնութեան ինչ հարկ եւ կարեւորութիւն կայ, իսկ օգուտն ի՞նչ պիտի լինի, բայց եթէ ոչ ինչ երբեք։

ի վերայ այսր ամենայնի՝ քաջ գիտեմք՝ որ Յունաց նկատմամբ՝ եւս այս ամենը միանգամայն ի դուր է եւ ձայն բարբառոյ յանապատի՝ ըստ որեւմ այսպիսի խօսքեր շատ ժամանակներէ ի վեր է՝ որ եւ շատ անգամ փոխադարձաբար կիտխանակուին, եւ շատ չանցած՝ ինչպէս որ այս միջոցներում եւս քանիցս եղաւ, արդեամբք հակառակը

Յունաց վերայ այսպիսի նպատակի՝ այս ինքն արտաքին պարզ՝ սիրայիր և աշխարհափարական յարաբերութիւնաց նկատմամբ ևս յոյս զնին խաղառ աւելորդ է՝ միտ զնելով անցելոյն և ուսանելով երկարդարեայ փորձերէն և անցքերէն։ Միանգամայն Յոյնք չկարծեն որ՝ Հայք անպատճառ նոցա ձեռնտուութեանց կարօտ են, ուստի և ներողամիտ աչօք կնային նոցա վերայ։ ոչ երբեք միտն զի Հայք վեհանախարար և ինքնաբերաբար՝ եթէ Յոյնք ևս իշխան՝ կբաղձան միայն և անկեղծ եղբայրսիրական և Քրիստոնէապաշտ յարաբերութիւն ունենալ՝ երբեք չթոյլ տալով և չընելով կրօնական խնդրոց սահմաններ մերձեցալ, ևս կպահանջեն որ՝ Յունաց արտասանած և արտայայտած սերը և պաշտք սիրոյ համբոյնեբը կեղծ ու պատիր չլինին՝ ինչպէս որ միշտ կեղծ եղած են և սոցա համար ևս քանի՞ որ առիթ եղած է՝ միշտ դատողութիւններ և երկար յողումներ զրած և հրատարակած են՝ ինչպէս որ այս օրերս ևս եղաւ, և միշտ զատաքննած են նոցա խարդախ և կեղծապատիր ընթացքները և աշխարհի առջև նշաւակած։

Ի վերայ այսր ամենայնի՝ Յոյնք միշտ Հայոց սիրայիր խօսքերէն և ներողամիտ յարաբերութիւններէն կզաննան և կերազեն մի տարօրինակ օգուտ քաղել՝ մինչև այն աստիճան՝ որ նոցա եպիսկոպոսներէն մին կյանդգնի ինքեան ներել և ասել թէ Հայք մոլորեալ են, բայց մի և նոյն ժամանակ գիտնալով Յունաց եկեղեցւոյ ուղղափառութիւնը և ողջամտութիւնը՝ միշտ սիրով և յարգանքով կարուին, իսկ մեք (Յոյնք) զիտնալով նոցա

կգործեն եւ երբեք չեն դադարիր, սակայն յուսամք եւ բաղձամք՝ որ գուցէ Յունաց երիտասարդ սերունդն՝ մշակել վերեւ յայտնած անկեղծ՝ արդիւնաբեր եւ կարեւոր նպատակը եւ կտակէ ապագայ սերնդեան գործնականապէս ճանաչել եւ յարգել։

ՎԱՆԻՔԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄԱՆԿՈՒՆԻ.

մոլորութիւնը՝ չեմք կարող նոյնը փոխարինել և այլն, Թող Յունական եպիսկոպոսք և նմանիքն այսպիսի և աւելի նախատական խօսքերով պրած սրտերուն միտքարանք տան, թող այսպիսի որով և զգացմամբք շարունակեն իւրեանց օրհնել և օգուտ կտանեն յունական Կոնստանդնուպոլսէն, բայց չկարծեն կրեմք որ՝ Հայք ևս կսիրեն այնպիսի հակաքրիստոնէական և Ս. Աւետարանի ընդդէմ ընթացքները, չկարծեն կրեմք՝ որ Հայք զինքեան մոլորեալ գիտեն և զՅոյնս ուղղափառ, ուստի և ներողամիտ աչօք կնային Յունական եկեղեցւոյ վերայ։ Վասն զի Հայոց առջև մի և նոյն վիճակի մէջ են ինչպէս Յունաց՝ նոյնպէս Հռովմէական եկեղեցին և այլք, և Հռովմէականն ևս մի և նոյն յարգանքը սէրը և ներողամտութիւնը ի Հայոց կմայելէ, և եթէ Հռովմէականն իրաւունք ունի և կներէ ինքեան Յունական եպիսկոպոսին նման ասելոյ ուրեմն պէտք է ընդունին Յոյնք՝ որ Յունական եկեղեցին ևս մոլորեալ և այլն է՝ ինչպէս որ միշտ պնդած է և կպնդէ Հռովմէական եկեղեցին, հետեաբար Հռովմէականի այս ընթացք ինչ արժէք և նշանակութիւն որ ունի Յունաց առջև, մի և նոյն արժէք և նշանակութիւն ունի Յունացն ևս՝ ինչպէս նա և Հռովմէականացն և այլոց՝ Հայոց առջև, և Հայք մի աստիճան ևս յառաջ գնալով՝ կկարեւորեն և կարգահաստին թէ Յունաց և թէ Հռովմէականաց և այլոց այսպիսի հակաքրիստոնէական օգուտն ընթացից և օրհնելանց . . . վերայ։